

פרשת תצווה: האם אפשר לברך ברכת הריח על בשמים סינטטיים

פתיחה

א. כפי שראינו בעבר (תצווה שנה א'), בעקבות הקטורת המוזכרת בפרשה ומיועדת לריח טוב, עסקנו במחלוקת אחרונים האם יש לברך את ברכת הנותן 'ריח טוב בפירות' כאשר מריחים קפה. **המשנה ברורה** (רטז, טז), **הרב עובדיה** (עמ' שכט) ורבים מהפוסקים נקטו, שהמריח קפה מתוך כוונה להריחו (ולא כבדרך אגב תוך כדי שתייה) עליו לברך, כשם שיש לברך על כל פרי שמריחים.

ב. **כף החיים** (שם, פו) חלק וטען, שלא מברכים על קפה. בטעם הדבר נימק, שכשם שלהלכה פסק **הרמ"א** (רטז, יד) שלא מברכים על לחם חם, כיוון שהוא כלל לא מיועד להרחח אלא לאכילה - הוא הדין לקפה, שלא נועד להרחח אלא לשתייה. בלשונו:

"וכן המריח בקוואי כתושה והיא חמה שריחה נודף ואדם נהנה מאותו הריח, יש אומרים שצריך לברך, ויש אומרים שאין צריך לברך. ולפי מה שכתב בבית יוסף בסימן רצז שאין לברך על ריח הפת נראה דהוא הדין דאין לברך על ריח הקאווי, ולכן יש ליזהר מלהריח בה."

האחרונים לא קיבלו את טענת כף החיים משתי סיבות: **ראשית**, אחת ההסתייגויות מברכת הלחם הייתה שהיא לא מוזכרת בגמרא, ואילו ברכת הנותן ריח טוב בפירות מוזכרת. **שנית**, בעוד שבלחם הריח טפל לחלוטין לאכילה, בקפה הריח רכיב משמעותי בפני עצמו. לכן כשם שעל לימון מברכים הנותן ריח טוב בפירות אם מריחים אותו, למרות שנועד לאכילה הוא הדין לקפה.

כאשר עסקנו בעבר (שם) בברכת הריח, דנו בעיקר במחלוקת הרשב"א והריטב"א כיצד יש לקבוע מה נחשב עץ עליו מברכים 'בורא עצי בשמים', ומה נחשב עשב עליו מברכים 'בורא עשבי בשמים'. השבוע נעסוק בסוגיה נוספת בהלכות ברכות הריח, האם על כל ריח טוב יש לברך, ומה דין בשמים סינטטיים.

ייחוד בשמים

האם על כל ריח טוב יש לברך את ברכת הבשמים? הגמרא במסכת ברכות (נג ע"א) מונה מספר מקרים, בהם למרות שיש ריח טוב אין לברך ברכת הבשמים. **סוג ראשון** אותו הגמרא מונה, הוא סוג בשמים שנועדו להעביר ריח רע וכמו דיאודורנט. טעם הדבר שכיוון שאין מטרתו לריח טוב כשלעצמו, אלא להעביר את הריחות הרעים - אין הוא כלול בברכת הריח.

בנוסף לסוג הראשון עליו לא מברכים, כותבת הגמרא שיש **סוג שני** של בשמים שלא זו בלבד שאין לברך על הרחתם, אלא אף אסור להריח בהם. למשל, כאשר מדובר בבשמים המשמשים לעבודה זרה, אין מברכים עליהם ואף אסור להתכוון להריחם (ועיין בדף לפרשת בשלח שנה א'). כמו כן, אסור להריח בבשמים של אשה זרה, כיוון שיש להימנע ולהיזהר מקרבה לעריות.

הגמרא מונה **סוג שלישי** מחודש, שגם עליו אין לברך. לא רק במקרים בהם הריח לא נועד לריח טוב אין מברכים עליו, אלא אפילו כאשר מדובר בריח טוב, כל עוד לא התכוונו שיריחו אותו - אין מברכים עליו. משום כך כותבת הגמרא, שהסיבה שמברכים על ריח העולה מחנות בשמים, היא רק בגלל שבעל החנות מעוניין שיריחו בו, אך על ריח העולה מפרדס העשוי לפירות אין לברך.

מחלוקת האחרונים

יוצא שלמעשה כולם מודים, שלא מספיק להריח ריח טוב בשביל שיהיה ניתן לברך את ברכות הריח, אלא צריך שאותו בושם יהיה מיועד להרחח. במקרה בו לא יודעים האם יש ריח טוב באותו העשב, ניתן להריח אותו תחילה, ואם אכן יש ריח טוב לברך ולהריח שוב. דנו האחרונים בשאלה, האם די בכוונה להריח פרי או עשב בשביל לברך, או שיש צורך בתנאים נוספים:

א. **הגר"א** (ריז, ב) ובעקבותיו **החזון איש** (לה, ה) בגישה המרחיבה ביותר כתבו, שבשביל שיהיה אפשר לברך על ריח כלשהו, לא די בכך שרוצים להריחו אלא צריך לייחד אותו להרחח ורק להרחח. משום כך לדוגמא, אי אפשר לקחת בהבדלה לימון שריחו טוב בשביל לברך עליו את ברכת הבשמים, כיוון שהלימון מיועד גם לאכילה ולא רק להרחח (אלא אם כן יחליטו שהוא מיועד להרחח).

ראייה לדבריו הביא מדברי **התוספות** (מג ע"א ד"ה ועל) שפירשו בשם **הלכות גדולות**, שכאשר הגמרא כותבת שעל הדס וכל הדומה לו יש לברך בורא עצי בשמים מה שאין כן על חבושים ועל תפוחים כיוון שעיקרם למאכל, כוונתה לומר שלא מברכים עליהם כלל משום שאין ייעודם להרחח (ואין כוונתה שלא מברכים עליהם 'עצי בשמים', אבל יש לברך 'הנותן ריח טוב בפירות'), ובלשון החזון איש:

"ולפי זה הא דאמרו לעיל (מג ע"ב) דמורח באתרוגא ובחבושא מברך, איירי שיחדן להריח עד שיצטרכן לאכילה, ואז מברך עליהן אף שאין לוקחן ביד, אלא שמונחים במקומן, כיון שמגיע אליו ריחן, ואפשר עוד, שכשלקחן לאכילה אף אם כיון גם להריח, כבר בטל ייחודן לריח, ואין מברך על ריחן".¹

כיצד יפרשו את דברי התוספות עמוד לאחר מכן (ד"ה האי) שכתבו, שהלוקח אתרוג או חבוש על מנת לאוכלו ומריח כדרך אגב אין לו לברך ברכת הבשמים (ומשמע שאם מתכוון להריחו יכול לברך למרות שעומד לאכילה)? הגר"א דחק ופירש שכוונת התוספות לומר, שהאדם רוצה להריח את האתרוג, אלא שבגלל שרוצה לאוכלו אין לו לברך ברכת הבשמים.

ב. **הב"ח** (ריז, א), **האליה רבה** (שם) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר או"ח י, נה) בגישה המקילה פסקו, שבמקרה בו עולה ריח טוב מבשמים, לא זו בלבד שלא צריך לייחד אותם רק לשם ריח, אלא אפילו לא צריך להתכוון להריח, ודי בכך שהוא עולה לאף. משום כך הגמרא (שם נג ע"א) כותבת שדי בכך שמוכר הבושם מניח את הבשמים בחנותו לשם ריח, והיא לא כותבת שעל הנכנס להתכוון להריח.

כיצד יישבו את **הטור** שפסק סימן קודם (רטז) שכשרוצים להריח פרי, צריך להתכוון להריחו? הב"ח יישב, שכאשר מדובר בדבר

¹ יש להעיר שלא כולם הבינו את הגר"א כהבנת החזון איש. **הביאור הלכה** (ד"ה או לאוכלו) הקשה על ביאור זה בגר"א, שהרי הטור, רבינו ירוחם והמהר"ם כתבו בשם התוספות שהנוטל פרי לאכול ולהריח חייב לברך. משום כך ביאר שכוונת הגר"א לפסוק, שאדם הלוקח פרי על מנת לאוכלו ואז מתחרט ורוצה להריחו, אין לו לברך ברכת הבשמים, אבל בסתמא כאשר לוקח פרי המיועד לאכילה בשביל להריחו, וודאי שמברך.

העומד בדרך כלל להריח (בשמים), אין צורך אפילו בכוונה להריח. ואילו כאשר מדובר בפרי שבדרך כלל עומד לאכילה, צריך גם להתכוון להריח (ולא רק להריח), ובלשון:

"איכא למידק דבסימן רט"ז כתב רבינו, אבל אם אכלו ולא נתכוין להריח בו אלא אגב אורחיה העלה ריח אינו מברך? ויש לומר דשאני הכא, כיוון שהבשם נתכוון שיריחו בהם הנכנסים הוי ליה נעשה להריח וכל המריח חייב לברך, אבל אם אכלו ולא נתכוון להריח בו דלא נעשה להריח משום אדם בעולם, היינו לאו לריחא עבידא".²

ג. **הט"ז** (ריז, א) בגישת ביניים סבר, שמצד אחד לא צריך לייחד את הבשמים רק לריח (שלא כדעת החזון איש), אך מצד שני בכל עניין צריך להתכוון להריח, גם אם מדובר בדבר העומד לריח טוב בדרך כלל (ושלא כדעת הב"ח). **המשנה ברורה** (שם, ב) כתב, שטוב לחוש לשיטתו וגם כאשר מדובר בריח העומד להריח טוב להתכוון, אך מעיקר הדין הלכה כדעת הב"ח שאין צורך.

ברכה על אתרוג בסוכות

על בסיס הנאמר עד כה יש לראות במחלוקת נוספת בראשונים, אותה הביא **הטור**, 'האם מברכים על אתרוג של מצווה'. הטור כתב, שלדעת **הראב"ה** (ב, תרפא) המריח באתרוג מברך, ואילו לדעת **רבינו שמחה** המריח אותו לא יברך. להלכה נפסק כרבינו שמחה שאין לברך (או שלפחות ראוי לחוש לשיטתו משום ספק ברכות להקל), ודנו האחרונים האם דין זה נכון בכל ימי החג:

א. **הביאור הלכה** (ד"ה המריח) בעקבות **המגן אברהם** סבר, שאין דין אתרוג של מצווה שונה מפרי המיועד לאכילה. כשם שהאוכל פרי אינו מברך על ריחו כיוון שהוא עסוק באכילה (וצריך להתכוון להריחו בשביל לברך), כך הנוטל אתרוג אינו מברך על ריחו כיוון שהוא עסוק במצווה. אמנם כיוון שכך, בימי החג כאשר הוא לא משמש למצווה ומתכוונים להריחו - יש להריחו בברכה. ובלשון:

"לעניות דעתי הדבר תמוה (= הסוברים שאין לברך גם שלא בשעת קיום המצווה), אחרי כי בש"ס נאמר מפורש דאתרוג מותר להריח בו שלא הקצהו אלא מאכילה שעומד בעיקרו לכך, אבל מריח לא אקצייה, ושפיר היה בדעתו ליהנות הימנו מריחו, אם כן אמאי לא יברך עליו על כל פנים בשעה שאינו לוקחו למצוותו?"

ב. **הגר"א** (רטז, ד) על בסיס שיטתו שבשביל לברך על ריח טוב צריך שאותו הדבר יהיה מיוחד רק לריח, ביאר שסברת רבינו שמחה מבוססת על אותו עיקרון, כיוון שאותו אתרוג לא מיועד רק לריח אלא גם למצווה אין לברך עליו. גם **הט"ז** (שם, יד), על אף שכאמור לא הסכים לסברת הגר"א, במקרה זה פסק באופן דומה, שאין לברך על אתרוג כלל בסוכות.

אמנם, יש הבדל בין הדעות. בעוד שלדעת הט"ז כאשר מסתיים חג הסוכות ניתן להריח את האתרוג ולברך עליו את ברכת הריח, כיוון שהוא לא מיועד למצווה יותר ודינו ככל פרי שיש להתכוון להריחו. לדעת הגר"א אין זה מספיק, וגם לאחר הסוכות יש לייחד את האתרוג רק לריח (ועיין בביאור הלכה שכתב שמשום דעתו של הט"ז עדיף שלא להריח את האתרוג בסוכות, כדי לא להיכנס לספק ברכות).

ריח סינטטי

עד כה דנו במקרים בהם הריח הוא ריח טבעי, והדין הוא איזו כוונה צריכים כדי לברך. עוד דנו האחרונים בשאלה, האם יש לברך על בשמים העשויים מחומרים כימיים (כפי שמצוי בהרבה בשמים כיום), מחלוקת שבין השאר קשורה למחלוקת הראשונים האם מברכים על ריח שאין לו עיקר:

א. הגמרא במסכת ברכות כותבת, שהמגמר את הכלים, דהיינו המעשן תחתיהם בשמים בשביל להעביר את ריחם הרע, אינו מברך על הריח היוצא מהם לאחר פעולת הגימור. בטעם הדבר נימק **הרמב"ם** (ברכות ט, ח), שבשביל לברך על ריח טוב צריך שממשהו הבושם עוד יישאר. כאשר מגמרים את הכלים בבשמים, הבשמים כבר לא קיימים ורק ריחם נבלע בבגדים.

ב. **רבינו חננאל** (מובא בבית יוסף רטז) חלוק על הרמב"ם וסבר, שגם על ריח שאין לו עיקר יש לברך. משום כך פירש שכאשר הגמרא כותבת שיש לברך על 'משחא כבישא' עצי בשמים, פירש שמדובר במקרה בו השמן ספג את ריח עצי הבשמים, אבל הוציאו את קני הבושם ממנו (ולא כהבנת **הראב"ד** (טור רטז) שמדובר שנשארו חלק מהעצים בשמן).

מחלוקת האחרונים

להלכה פסק **השולחן ערוך** (ריז, ו) כדעת הרמב"ם, משום כך לדוגמא אדם המשפשף על כפות ידיו עלי נענע, כאשר הוא מריח את ידיו לאחר מכן אין לו לברך, כיוון שלריח זה אין עיקר. השלכה נוספת לפסיקה זו כתבו חלק מהאחרונים, כאשר דנו בשאלה האם מברכים על ריח סינטטי, שמטרתו לעשות ריח טוב (ולא רק להעביר ריח רע, וכמו דיאודורנט שעל ריחו כולם מודים שאין לברך):

א. השמירת שבת כהלכתה (סא הערה לב) הביא בשם **הגרש"ז אויערבך**, שעל בשמים העשויים מחומרים כימיים אין לברך, ולא רק בגלל שמדובר בחומרים שבמקורם אינם מריחים ריח טוב ובאמצעות פעולה כימית שינו את טבעם, אלא גם אם הם מריחים ריח טוב במקורם אין לברך, כיוון שהם השתנו לגמרי ומדובר בריח טוב שאין לו עיקר. ובלשון השמירת שבת כהלכתה:

"ושמעתי מהגרש"ז אויערבך, דחושבני דאפילו להסוברים בשמן ומים שקלטו ריח מבשמים דחשיבי כיש להם עיקר, היינו דווקא כשקלטו ממש מבשמים שחייבים בברכה, מה שאין כן במי בושם שייטכן שגם העיקר פטור מברכה שהרי נעשו באופן מלאכותי מזפת וכדומה."

ב. **האור לציון** (ב, יד) **והרב עובדיה** (חזון עובדיה עמ' שיג) חלקו וסברו, שיש לברך גם על בושם מחומרים סינטטיים 'בורא מיני בשמים'. בטעם הדבר ביאר **הרב מלמד** (פניני הלכה ברכות יד, הע' 3), שהיכולת להפיק ריח טוב מחומרים בעלי ריח רע על ידי פעילות כימית היא מרצון ה', בדיוק כמו שההדס מוציא ריח טוב ברצון ה'. לכן, כשם שיש לברך על ההדס ברכת הריח, יש לברך עליהם.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...³

² עם כל זאת גם לשיטתם, במקרה בו אדם עובר ליד שיח הדסים המעלה ריח טוב שנועד במקור אך ורק לגדר ולא לריח, כדי לברך עליו יש להתכוון להריח את הריח הטוב, כיוון שכפי שראינו לעיל אחד מהתנאים הנצרכים לברכה הוא שהם מיועדים לריח (כמו בחנות של בשם שהוא שם את הבשמים על מנת שיריחו), ובמקרה זה שיח ההדסים לא מיועד לריח.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com